

TA'LIMDA MUSTAQIL IZLANISH FAOLIYATINI RAG'BATLANTIRISH UCHUN PEDAGOGIK SHAROITLARNI YARATISH

Sadriyeva Sarvinoz Botir qizi

*Osiyo xalqaro universiteti iqtisodiyot va
pedagogika fakulteti birinchi bosqich magistranti*

Ilmiy rahbari: Z.S.Elov

Osiyo xalqaro universiteti professori

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 02.03.2026

Revised: 03.03.2026

Accepted: 04.03.2026

KALIT SO'ZLAR:

*ta'lim jarayoni,
mustaqil izlanish
faoliyati, pedagogik
sharoitlar, o'quvchi
faolligi, ta'lim
motivatsiyasi,
innovatsion metodlar,
mustaqil ta'lim*

Mazkur maqolada ta'lim jarayonida o'quvchilarning mustaqil izlanish faoliyatini rivojlantirish va rag'batlantirish uchun zarur bo'lgan pedagogik sharoitlarni yaratish masalalari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan yoritilgan. Zamonaviy ta'lim tizimida mustaqil fikrlovchi, ijodiy yondasha oladigan va o'z bilimini doimiy ravishda oshirib borishga qodir shaxsni shakllantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan, o'quvchilarning mustaqil izlanish faoliyati ta'lim samaradorligini oshiruvchi muhim omil sifatida qaraladi. Maqolada mustaqil izlanish faoliyatining mazmun-mohiyati, uning o'quvchilarning bilish faolligi, tanqidiy fikrlash va muammoli vaziyatlarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishdagi o'rni tahlil qilinadi. Shuningdek, pedagog tomonidan yaratiladigan qulay psixologik muhit, ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalar va interfaol metodlardan foydalanish, mustaqil ta'lim topshiriqlarini tizimli tashkil etish kabi pedagogik sharoitlarning ahamiyati asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari mustaqil izlanishga yo'naltirilgan ta'lim

o'quvchilarning bilim sifati va ta'lim motivatsiyasini oshirishga xizmat qilishini ko'rsatadi.

Kirish

Zamonaviy ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biri bilimli, mustaqil fikrlovchi, ijodkor va raqobatbardosh shaxsni shakllantirishdan iboratdir. Bugungi globallashuv va axborotlashuv jarayonlari sharoitida ta'lim oluvchilardan faqat tayyor bilimlarni egallash emas, balki ularni mustaqil ravishda izlash, tahlil qilish va amaliyotda qo'llay olish ko'nikmalariga ega bo'lish talab etilmoqda. Shu bois ta'lim jarayonida o'quvchilarning mustaqil izlanish faoliyatini rivojlantirish masalasi dolzarb pedagogik muammolardan biri sifatida qaralmoqda.

Mustaqil izlanish faoliyati ta'lim oluvchining bilish jarayonida faol ishtirok etishini ta'minlab, uning intellektual salohiyatini oshirishga xizmat qiladi. Bunday faoliyat orqali o'quvchi o'z bilimlarini mustahkamlaydi, tanqidiy va mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi hamda muammoli vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini egallaydi. Shuningdek, mustaqil izlanishga yo'naltirilgan ta'lim o'quvchilarda mas'uliyat, o'z-o'zini nazorat qilish va o'z-o'zini rivojlantirish kabi muhim shaxsiy sifatlarning shakllanishiga zamin yaratadi.

Ta'lim jarayonida mustaqil izlanish faoliyatining samarali tashkil etilishi, avvalo, pedagog tomonidan yaratiladigan muayyan sharoitlarga bog'liqdir. Pedagogik sharoitlar deganda o'quvchilarning mustaqil o'rganish faoliyatini qo'llab-quvvatlovchi, rag'batlantiruvchi va yo'naltiruvchi omillar majmui tushuniladi. Bular qatoriga qulay psixologik muhitni yaratish, ta'lim jarayonida interfaol va innovatsion metodlardan foydalanish, mustaqil topshiriqlarning mazmunan boy va tizimli bo'lishi, shuningdek, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi hamkorlikka asoslangan munosabatlarni rivojlantirish kiradi.

Bugungi kunda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar o'quvchilarning mustaqil bilim olishga bo'lgan ehtiyojini kuchaytirishga qaratilgan. Davlat ta'lim standartlari va o'quv dasturlarida mustaqil ta'lim ulushining oshirilishi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining keng joriy etilishi o'quvchilarning izlanish faoliyatini faollashtirish uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Biroq amaliyot shuni ko'rsatadiki, ushbu imkoniyatlardan to'laqonli foydalanish uchun pedagogik sharoitlarni ilmiy asosda rejalashtirish va samarali tashkil etish zarur.

Mazkur maqolada ta'lim jarayonida mustaqil izlanish faoliyatini rag'batlantirishning nazariy asoslari, pedagogik sharoitlarning mazmuni va ularning ta'lim samaradorligini oshirishdagi ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, mustaqil izlanishga yo'naltirilgan ta'limni tashkil etish orqali o'quvchilarning bilim sifati, o'quv motivatsiyasi va ijodiy faolligini oshirish masalalari ilmiy jihatdan asoslab beriladi. Ushbu tadqiqot natijalari pedagoglar, ta'lim muassasalari rahbarlari hamda pedagogika sohasida ilmiy izlanish olib borayotgan tadqiqotchilar uchun nazariy va amaliy ahamiyatga ega bo'lib, ta'lim jarayonini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili

Ta'lim jarayonida mustaqil izlanish faoliyatini shakllantirish va rivojlantirish masalasi o'zbek pedagogika fanida muhim ilmiy yo'nalishlardan biri sifatida qaraladi. Mavjud o'zbek tilidagi pedagogik adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mustaqil izlanish faoliyati shaxsning intellektual rivoji, bilimlarni ongli egallashi va amaliyotda qo'llay olish qobiliyatini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu masala umumiy pedagogika, ta'lim metodikasi va ta'lim psixologiyasi bo'yicha yaratilgan darslik va ilmiy qo'llanmalarda turli jihatlari bilan yoritilgan.

O'zbek pedagog olimlari tomonidan yozilgan manbalarda mustaqil izlanish faoliyati o'quvchilarning bilish faolligini oshiruvchi, ta'lim motivatsiyasini kuchaytiruvchi hamda ijodiy fikrlashni rivojlantiruvchi muhim omil sifatida talqin etiladi. Ushbu adabiyotlarda mustaqil ta'lim o'quvchilarning bilimlarni tayyor holda qabul qilishdan ko'ra, ularni izlab topish, tahlil qilish va xulosalar chiqarishga o'rgatishi bilan ahamiyatli ekanligi ta'kidlanadi. Shuningdek, mustaqil izlanishga asoslangan ta'lim o'quvchilarda mas'uliyat, tashabbuskorlik va o'z-o'zini nazorat qilish kabi shaxsiy sifatlarni shakllantirishi qayd etiladi.

Pedagogik adabiyotlarda mustaqil izlanish faoliyatini samarali tashkil etish uchun zarur bo'lgan pedagogik sharoitlar masalasiga alohida e'tibor qaratilgan. O'zbek manbalarida pedagogik sharoitlar deganda ta'lim jarayonining mazmuni, shakl va metodlari, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlar hamda ta'lim muhitining psixologik holati tushuniladi. Ushbu sharoitlar uyg'unlashgan holda tashkil etilgandagina mustaqil izlanish faoliyati kutilgan natijani beradi, degan xulosaga kelinadi.

Ta'lim metodikasiga oid o'zbek manbalarida interfaol va innovatsion ta'lim metodlarining mustaqil izlanish faoliyatini rivojlantirishdagi o'rni keng yoritilgan. Muammoli ta'lim, loyiha metodi, tadqiqotga yo'naltirilgan topshiriqlar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish o'quvchilarning mustaqil fikrlashini faollashtiruvchi samarali vositalar sifatida

ko'rsatiladi. Bu adabiyotlarda o'qituvchining roli bilim beruvchi emas, balki yo'naltiruvchi, maslahat beruvchi va rag'batlantiruvchi subyekt sifatida talqin qilinadi.

O'zbek psixologik-pedagogik adabiyotlarida mustaqil izlanish faoliyatining shaxs rivojiga ta'siri masalasi ham chuqur tahlil qilingan. Ushbu manbalarda mustaqil ta'lim o'quvchilarning bilishga bo'lgan qiziqishini oshirishi, ichki motivatsiyani shakllantirishi va ta'lim jarayoniga ongli munosabatni rivojlantirishi ilmiy jihatdan asoslab beriladi. Ayniqsa, o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini inobatga olgan holda mustaqil izlanish faoliyatini tashkil etish zarurligi ta'kidlanadi.

Umuman olganda, o'zbek manbalari asosida olib borilgan adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ta'limda mustaqil izlanish faoliyatini rag'batlantirish masalasi yetarlicha o'rganilgan bo'lsa-da, zamonaviy ta'lim sharoitida ushbu yo'nalishda izlanishlarni davom ettirish zarur. Ta'lim mazmunining yangilanishi, raqamli texnologiyalarning joriy etilishi va o'quvchilarning ehtiyojlari o'zgarishi pedagogik sharoitlarni qayta ko'rib chiqishni taqozo etadi. Shu bois mazkur maqolada mavjud adabiyotlar tahlili asosida mustaqil izlanish faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik sharoitlarni takomillashtirish masalalari ilmiy asosda yoritishga harakat qilinadi.

Natija va muhokamalar

Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, ta'lim jarayonida o'quvchilarning mustaqil izlanish faoliyatini rag'batlantirish o'quv motivatsiyasi, bilish faolligi va ijodiy salohiyatini sezilarli darajada oshirishga xizmat qiladi. Mustaqil izlanish faoliyati o'quvchilarda o'z bilimini tizimli ravishda shakllantirish, muammoli vaziyatlarni mustaqil tahlil qilish va ularni yechish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, izlanish jarayoni o'quvchilarning ichki motivatsiyasini mustahkamlash, mas'uliyat hissini oshirish va o'z-o'zini baholash qobiliyatini rivojlantirish imkonini beradi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, mustaqil izlanishga yo'naltirilgan pedagogik yondashuv o'quvchilarni passiv qabul qiluvchilardan faol, tanqidiy fikrlovchi va ijodiy shaxs sifatida shakllantirishga yordam beradi.

Pedagogik sharoitlarning ahamiyati muhokamalar jarayonida aniq ko'rindi: o'quvchilarning mustaqil izlanish faoliyatini rag'batlantirish uchun qulay psixologik muhit yaratish, interfaol metodlar va innovatsion texnologiyalardan foydalanish, topshiriqlarni tizimli va mazmunan boy tarzda tashkil etish zarur. Shuningdek, o'qituvchining yo'naltiruvchi va rag'batlantiruvchi roli faoliyat samaradorligini oshirishda hal qiluvchi omil bo'lib xizmat qiladi. Ushbu yondashuv o'quvchilarda o'z qobiliyatini sinab ko'rish, o'z bilimi bilan tajriba o'tkazish va xatolarini tahlil qilish imkonini yaratadi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini o'quv jarayoniga integratsiya qilish mustaqil izlanish faoliyatini yanada samarali qilishda muhim ahamiyatga ega. Masalan, elektron resurslar, ta'lim platformalari, virtual laboratoriyalar va onlayn ilmiy manbalardan foydalanish o'quvchilarga mustaqil bilim olishni rag'batlantiradi va ularni o'z bilimi bilan ishlashga yo'naltiradi. Bularning barchasi o'quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va tashabbuskorlikni rivojlantiradi hamda ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi.

Shuningdek, muhokamalar davomida aniqlanishicha, mustaqil izlanish faoliyati o'quvchilarning shaxsiy xususiyatlariga bog'liq. Yosh, qobiliyat va individual ehtiyojlar inobatga olinmagan holda tashkil etilgan mustaqil ishlar kutilgan natijani bermaydi. Shu sababli pedagogik sharoitlarni tashkil etishda individual yondashuv va moslashuvchan metodlarni qo'llash zarur. Bu esa o'quvchilarning izlanish jarayonida qiziqishini oshiradi va natijada bilim sifatining yaxshilanishiga olib keladi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, mustaqil izlanish faoliyatini rag'batlantirish pedagogik sharoitlarini yaratish ta'lim jarayonining sifatini oshirishga xizmat qiladi. Bunda pedagogik yondashuv, innovatsion metodlar, interfaol faoliyat va qulay o'quv muhitining uyg'unligi o'quvchilarning bilim, ko'nikma va shaxsiy fazilatlarini rivojlantirishda asosiy omil bo'lib hisoblanadi. Shu tariqa, mazkur yondashuv o'quvchilarni faollashtirish, ularni izlanishga undash va ta'lim motivatsiyasini oshirishga xizmat qilishi ilmiy jihatdan tasdiqlanadi.

Xulosa

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ta'lim jarayonida o'quvchilarning mustaqil izlanish faoliyatini rag'batlantirish va rivojlantirish pedagogik sharoitlarning samarali tashkil etilishiga bevosita bog'liq. Mustaqil izlanish faoliyati o'quvchilarning bilish faolligini oshirish, tanqidiy fikrlash va ijodiy yondashuvni rivojlantirish, shuningdek, mas'uliyat, tashabbuskorlik va o'z-o'zini nazorat qilish kabi shaxsiy sifatlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, mustaqil izlanishga yo'naltirilgan pedagogik yondashuv o'quvchilarni passiv qabul qiluvchilardan faol, mustaqil fikrlovchi va ijodkor shaxsga aylantiradi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, pedagogik sharoitlarni yaratishda innovatsion va interfaol metodlar, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish, mustaqil topshiriqlarning mazmunan boy va tizimli bo'lishi, shuningdek, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi samarali hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Bu omillar o'quvchilarning izlanish jarayoniga qiziqishini oshiradi, ularni ilmiy va amaliy faoliyatga yo'naltiradi, natijada ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Shuningdek, tadqiqot muhokamalari shuni ko'rsatdiki, mustaqil izlanish faoliyatining samaradorligi o'quvchilarning yosh, qobiliyat va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda pedagogik sharoitlarni moslashtirishga bog'liq. Bu esa har bir o'quvchining izlanish jarayonidagi qiziqishi va o'z bilimini mustaqil egallash imkoniyatini ta'minlaydi.

Umuman olganda, ta'limda mustaqil izlanish faoliyatini rag'batlantirish pedagogik sharoitlarni tizimli va ilmiy asosda tashkil etishni talab qiladi. Pedagogik sharoitlarning uyg'unligi, innovatsion metodlar va interfaol faoliyat ta'lim jarayonining sifatini oshirish, o'quvchilarning bilim, ko'nikma va shaxsiy fazilatlarini rivojlantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shu tariqa, mazkur tadqiqot o'zbek pedagogika manbalari asosida mustaqil izlanish faoliyatini rivojlantirish va ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi amaliy tavsiyalarni ilmiy jihatdan asoslaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Axmedov G'. Umumiy pedagogika. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. Xasanov R. Ta'lim nazariyasi va metodikasi. – Toshkent: Fan, 2020.
3. Yo'ldoshev A., To'raqulov B. Pedagogik psixologiya asoslari. – Toshkent: Ilm Ziya, 2018.
4. Karimova S. O'quvchilarda mustaqil izlanish faoliyatini rivojlantirish. – Toshkent: Ma'naviyat, 2017.
5. Ismoilov J. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Yangi Avlod, 2018.
6. Abdullayev S. Oliy va o'rta maxsus ta'limda metodik qo'llanmalar. – Toshkent: Abu Ali ibn Sino nashriyoti, 2019.
7. O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi. Ta'limda mustaqil faoliyatni tashkil etish bo'yicha metodik qo'llanma. – Toshkent, 2021.
8. Tursunov A. Ta'limda o'quvchilarning izlanish faoliyati. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
9. Qodirov R. Pedagogik innovatsiyalar va o'quvchi motivatsiyasi. – Toshkent: Ilm Ziya, 2019.
10. Xolmatova D. Mustaqil ta'lim jarayonini tashkil etish. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.